

Om grisen som ble valgt til konge, fordi han kunne telle til fem

En teknologs innspill til pandemidebatten høsten 2020

Av Knut Samset, professor, NTNU

Urtiden

Vi lever i en veldig uvanlig tid. I urtiden stod tiden fullstendig stille, mens dinosaurene beveget seg tungt og langsomt i landskapet. Etter steinalderen, da vi tok i bruk metaller, ble det lettere å skaffe mat på bordet, men også mer ufred. Men tiden sto fremdeles stille for det meste. For hundre år siden skjedde det noe. Vitenskapen begynte å levere teknologi, og politikerne oppfant nye måter å organisere livet og samfunnet på. Det resulterte blant annet i to verdenskriger. Men tiden stod fremdeles forholdsvis stille. Så kom de teknologiske revolusjonene hyppigere innen energi, transport og kommunikasjon. Det skjedde eksponentielt, og tiden begynte å rase av gårde. Etter hvert fikk vi miljøforurensning, ressursknapphet, klimaproblemer og global oppvarming. Og monopolkapitalisme som samlet veldig store verdier på stadig færre hender. Enorme problemer som vi ikke så noen ende på.

Overskridelsenes tidsalder – teknologi

Men i dag lever vi i overskridelsenes tidsalder. Nå kastes tiden fremover i store byks. Det er blitt vanskelig å følge med, og enda vanskeligere å forutsi hva som kan skje i neste runde. Fossil og fissil energi er ikke lønnsomt, fordi den koster penger å utvinne. Det visste vi jo, også at fornybar energi er gratis. Men først nå har verden forstått det, og nå skjer det. Samtidig utnytter vi energien mer effektivt, og forbruket går nedover. Mon tro om vi kan avblåse dystopien om global oppvarming om noen år?

Mye energi kan produseres lokalt. Vil det gjøre at vi blir mindre avhengig av sentrale

kraftverk med store kraftoverføringer i høyspentnettene?

Datateknologi og digitalisering øker produktiviteten enormt. Kan vi se frem til mer fritid snart?

Robotisering reduserer behovet for å utnytte, eller skal vi si utbytte billig arbeidskraft i lavinntektsland. Det gjør det mulig å produsere de samme produktene lokalt i mange land, istedenfor som nå å transportere råvarer og ferdigvarer på kryss og tvers av planeten.

Biler, jernbane og fly har gjort det mulig å bosette seg langt fra arbeidsstedet og reise raskt og enkelt til jobben hver dag. Eller å reise til andre land på ferie. Energibruken, tidsbruken og forurensningen har vært enorm. Men så kom digital kommunikasjon som gjorde det mulig av være til stede virtuelt hvor som helst og når som helst uten å bevege seg en meter. Det var en revolusjon, men den ble ikke tatt i bruk før akkurat nå i disse dager. Det er veldig interessant.

Overskridelsenes tidsalder – pandemi

Det siste bykset fremover i tid kom helt uventet i form av en virusepidemi. Plutselig ble hele verden nullstilt av frykten for å dø. Det er ikke noe lite paradoks. For i historien hadde vi da vært gjennom kriger med om lag 60 millioner døde i oldtiden, 100 millioner i middelalderen, og flere hundre millioner i nyere tid, ifølge Wikipedia. Og i tiden som kommer har vi et våpenarsenal som kan utrydde milliarder av mennesker i løpet av timer.

Men allikevel gjelder dødsangsten nå et lite virus som sniker seg inn luftveien og ikke kan sees. Angsten er så stor at det ene landet etter det andre stenges ned. Økonomien stopper opp. Folk beskytter seg med munnbind og tør ikke gå ut. Og politikerne tør ikke regjere. Det overlater de til helsebyråkratene.

Alt tyder på at disse stortrives i sin nye rolle. De er i media hver eneste dag. Det har aldri skjedd før. Det de gjør er å telle antall smittede. Det blir store tall, som alltid presenteres i absolutte størrelser, ikke relativt til folketallet. Sverige har derfor veldig mange flere smittede enn oss. Forklaringen er at de ikke stengte ned landet i tide. Men befolkningen er også mye større, så antall smittede i forhold til antall innbyggere er allikevel ikke veldig forskjellig.

Men dødstallene er de ikke like opptatt av å snakke om, for de er små. Bare to – tre hundre i Norge så langt. Derfor snakker de heller om dødstallene i USA som er tusen ganger høyere. Hele to hundre tusen mennesker til sammen, så langt! Men de nevner ikke at USA har en befolkning som er nesten tusen ganger større enn vår. For det betyr i praksis at dødeligheten er på omtrent samme nivå i begge landene.

En sykdom som bare er farlig for en liten promille

Det er døden vi frykter, både menigmann og helsebyråkratene. Men det store paradokset er som kjent at viruset bare har forårsaket to-tre hundre dødsfall hittil. Det utgjør mindre enn en tiendedels promille av befolkningen. Eller litt mer enn én prosent av de smittede.

Ifølge Folkehelseinstituttets statistikk (per 22. september 2020) er det klart at for å dø av COVID19 må du være godt over 80 år, ha en alvorlig underliggende sykdom, enten kreft, hjertelidelse eller sykkelig overvekt, og bo på sykehjem! Det hadde ni av ti av ofrene så langt. I bare omtrent tyve tilfeller gjaldt det mennesker uten slike problemer.

Informasjonen er fullstendig ut av proporsjoner i forhold til dødeligheten forøvrig. Til sammenlikning rapporterer helsebyråkratene at fedme medvirker til omtrent 2400 dødsfall hvert år, kreft omtrent 11000 og hjerte- karsykdommer like mange. Til sammen blir det mer enn hundre ganger flere dødsfall enn forårsaket av COVID19.

Gjennomsnittsalderen for de døde er høyere enn gjennomsnittlig levealder i Norge, som er 83 år. I mange tilfeller kunne ikke legen fastslå om dødsfallet skyldtes underliggende sykdom eller smitten. I løpet av året har bare én person under 40 år dødd av COVID19. Mer enn 80 prosent av dødsfallene har skjedd i Oslo eller Bergen med omland, nesten ingen nord for Dovre. Allikevel er frykten stor, også hos folk flest utover landet.

Det viser at budskapet til helsebyråkratene kommer frem.

Med dette som bakgrunn var det altså at regjeringen, på anbefaling fra helsebyråkratene, valgte å stenge ned samfunnet helt eller delvis. Og som uke etter uke har skremt folk med oppdaterte tall for antall smittede og døde. Alltid bare absolutte tall og ikke i forhold til folketallet. To hundre tusen døde i USA er skremmende mye. Men det er altså mindre enn en promille av befolkningen, og dermed bare litt mer enn i Norge. Det er derfor den amerikanske presidenten later til å ta det hele med ro. For både han og vi mener at vi har sluppet lett unna.

Men hos oss valgte man altså å stenge ned hele økonomien for å beskytte de store folkemassene som ikke trengte særskilt beskyttelse - i stedet for å sette inn ekstraordinære tiltak for de veldig få. Det hadde vært svært mye enklere, fordi de fleste av disse befant seg allerede i sykehjem eller sykehus.

Myndighetenes tiltak har fått enorme konsekvenser for økonomi, arbeidsliv, velferd og folks trivsel. Arbeidsledigheten ble mer enn

firedoblet på kort tid. Staten må gi livredning til næringslivet, flyselskaper og reiselivsnæringen ligger nede, og så videre, og så videre.

En ny tidsbølge

Det skrives mye om teknologiske gjennombrudd som kommer i økende tempo. Mens vi tidligere snakket om en akselererende økonomisk utvikling, kan vi i dag kanskje snakke om et akselererende antall omfattende tekniske gjennombrudd. Som gjør at tiden kastes fremover i store byks. Koronaepidemien kan vise seg å medføre et meget stort gjennombrudd i tillegg. For på sikt kan det komme noe positivt ut av myndighetenes tilsynelatende meningsløse tiltak med å stenge samfunnet, som det ikke er et reelt grunnlag for.

Vi har omsider innsett at vi ikke behøver å svi av mengder av fossilt drivstoff for å reise til en annen by eller et annet land for å ha en times samtale med en annen person. Det gjør vi digitalt. Det skjer først nå, selv om vi har hatt muligheten i mer enn 20 år allerede. Vi har bare ikke gjort det. Og vi har medfølelse overfor flyselskapene som dukker under. Vi innser det absurde ved å kaste bort en hel arbeidsdag for å reise til et møte i Oslo som tar en time. Eller ta turen til et annet kontinent og tilbake for å holde foredrag ved konferanse som varer i to dager. Det gjør vi digitalt. Og omsider har vi et skikkelig argument overfor barna for hvorfor vi tar ferien på fjellet i år, og ikke i utrivelige turistmaskiner på Kanariøyene eller Bali.

Vi vil innse etter hvert det meningsløse i å flytte store mengder råvarer fra ett kontinent til et annet og deretter mengder av ferdigvarer tilbake, når løsningen er å bare sende over produktkodene digitalt, og produsere lokalt i omstillbare robotiserte produksjonsenheter som kan produsere mange typer forskjellige produkter.

Vi har for lengst innsett det meningsløse i å kjøre rundt i biler, busser og fly som drives av

fossilt drivstoff der det meste av energien går tapt og forsvinner ut eksosrøret. Vi er i ferd med å innse det meningsløse i å kjøre rundt i elektriske biler med batteridrift, som veier to tonn eller mer. Med vi vet at hydrogen-økonomien vil løse det problemet om ikke lenge.

Vi vil innse det meningsløse ved at strømmen vi bruker i hjemmet til lys og data og kommunikasjon og ladning må konverteres til likestrøm og transformeres ned gjennom utallige duppedingser. Det er fordi strømmen produseres i en annen del av landet og må transporteres som vekselstrøm med veldig høy spenning. Det blir det slutt på etter hvert som det meste av strømmen vi bruker i hjemmet kan produseres med riktig spenning lokalt.

De fleste av oss tror at det er viktig å øke kraftproduksjonen, og er ennå ikke klar over at strømforbruket per innbygger i Norge har gått ned de siste 20 årene og vil fortsette nedover, på grunn av ny teknologi, mer effektive systemer, bedre isolasjon, varmegjenvinning osv.

Vi vil innse at behovet for motorveier ikke er like stort som vi tror, fordi digital kommunikasjon reduserer transportbehovet i sentrale områder, og mye av kort- og mellomdistansetransport vil tas over av elektriske eller hydrogendrevne fly.

Men akkurat nå er det helsebyråkratene som styrer landet. De har ikke greie på hverken politikk, økonomi eller teknologi. Allikevel er det de som styrer landet akkurat nå. De ser ikke lengre enn til fenomenene smittetall, dødstall og sykehuskapasitet. Og de soler seg i oppmerksomheten så lenge det varer. Vi får håpe det blir kortvarig. Det kan ikke fortsette. Politikerne må komme på banen snart.

Situasjonen får meg til å tenke på Stein Mehren som jeg en gang kjente. Han var forfatter, dramatiker, poet og billedkunstner. Han var en lærd person som hadde studert både realfag, språk, filosofi og

religionshistorie, så han visste hva han snakket om. Men først og fremst var han en av norsk litteraturs fremste lyrikere. Han sa det på denne måten:

Det var en gang en gris som kunne telle, og det var det ingen andre dyr som kunne. Da det ble oversvømmelse og alle dyrene måtte over en elv, og de hadde en båt som bare kunne ta fem dyr av gangen, ble grisen valgt til konge.

For det var han som kunne telle.

Flertallet som *rammes* hardt

Dagens situasjon er altså at vi har et virus som er farlig for en liten og ganske klart definert gruppe i samfunnet. Mange tiltak er gjort for å ta vare på dem det gjelder, og det har man lykkes med. Men samfunnet i sin helhet og det store flertallet, millioner av mennesker, ble stengt ned. Statsminister Solberg beskrev tiltakene som «de sterkeste og mest inngripende tiltakene vi har hatt i Norge i fredstid».

Det store paradokset er selvsagt at dersom de som tilhører det store flertallet blir smittet, er det svært liten risiko for alvorlig sykdom eller død. Men nedstengningen gir andre konsekvenser, som også medisinere har vært opptatt av. Professor Peter Allebeck ved det Karolinske instituttet i Sverige advarte tidlig mot at de langsiktige konsekvensene av økonomisk nedgang og arbeidsløshet kan gi verre helseeffekter enn selve den akutte pandemien. (Aftenposten, april, 2020).

Espen Røysamb, professor i psykologi ved Universitetet i Oslo, mener at koronapandemien har gjort mange av oss mer sårbare psykisk. Naturlig nok er de som var mest sårbare fra før spesielt utsatt. Han peker på tre mekanismer som kan trigge psykiske plager i forbindelse med pandemien:

1. Angst for det som skjer, utrygghet og følelsen av ikke å ha kontroll.

2. Reaksjonen på sosial distansering, ensomhet, at mange faller ut av sine sosiale nettverk.

3. De økonomiske vanskene som følger av oppsigelser og permitteringer, som i seg selv er en belastning, også psykisk.

– Vi skal ikke undervurdere hvordan fraværet av de positive aktivitetene vi har vært vant til virker inn på oss, som møte med kollegaer, reiser, fritid. Mye av det sosiale påfyller er redusert som følge av pandemien – og det er tyngende for mange, sier han, (Forskning.no, oktober, 2020).

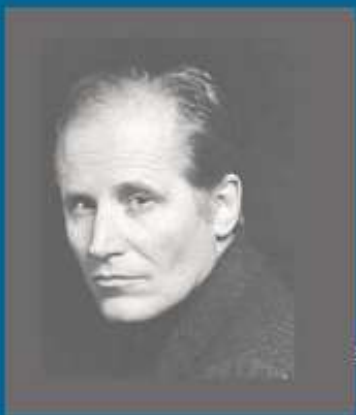
Ifølge Wikipedia har oppsigelser og permisjoner ført til et tidvis svært høyt antall arbeidssøkende. Ved utgangen av mars var over 400 000 uten heltidsjobb, mens over 300 000 var registrert som fullstendig arbeidsløse. Dette tilsvarte rundt ti prosent av arbeidsstokken.

Siden 12. mars, dagen mange av de mest omfattende tiltakene ble innført for å begrense smittespredningen, og til 6. april, var det kommet inn totalt 355 700 søknader om dagpenger til NAV, hvorav 319 400 gjaldt dagpenger ved permittering.

Siri Gullestad, professor i psykologi ved UiO, mente i intervju med NRK at myndighetenes orienteringer i media har bidratt til å skape frykt, og at denne frykten forsterkes ved at vi blir isolert fra andre mennesker. Det er de mest sårbare i samfunnet som rammes hardest. De blir berøvet det som trengs for å bearbeide frykten, nemlig det å være sammen med andre mennesker. For de som rammes av arbeidsledighet forsterkes problemene. Særlig utsatt i tillegg er de eldre, ungdommen og studenter. Det kollektive, arenaene hvor vi tidligere kunne være sammen, forsvinner. (NRK, 2020)

Helsebyråkraten som kan telle

Dikteren som kunne tenke

Psykologen som ser følgene

Vi som arbeider på et universitet ser hvordan studentene får problemer når de blir fratatt fellesskapet, blir sittende alene på hver sin hybel måned etter måned, og må forholde seg til digitale foredrag på PC-skjermen istedenfor forelesninger sammen med andre. Og hvor nedbrytende det er på motet og innsatsen,

når de tenker på at de kanskje etter et langt studium ender opp som arbeidsløse, fordi myndighetenes nedstenging av samfunnet har resultert i konkurser, innstramminger og økonomiske nedgangstider. Nyhetene i media forteller at langtidsledigheten øker kraftig. Og om depresjoner og selvmordstanker hos ungdom. Det er langt mer alvorlig enn utsiktene til å bli rammet av en raskt forbigående influensaliknende sykdom forårsaket av et virus.

Det trengs derfor en reell diskusjon om rimeligheten av myndighetenes tiltak. Og politikerne må komme på banen igjen og forholde seg til helheten, ikke bare til snevre faglige råd fra helsebyråkratene.

Kilder

Aftenposten 24.04.2020, Professor: Økonomisk nedgang og arbeidsløshet kan gi verre helseeffekter enn selve pandemien
Dagsavisen 22.10.2020, Oversikt: Disse er døde etter koronasmitte i Norge, <https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/oversikt-disse-er-dode-etter-koronasmitte-inorge-1.1691241>.

Folkehelseinstituttet 22.09.2020, Ni av ti som døde med Covid-19 hadde kronisk sykdom, <https://www.fhi.no/nyheter/2020/niav-ti-som-dode-med-covid-19-haddekronisk-sykdom/>

Forskning.no, 09.10.2020, Koronapandemien tærer på oss psykisk

NRK, 26.10.2020, Status – tall og statistikk rundt koronavirus, <https://www.nrk.no/korona/status/>

NRK, 25.11.2020, Torp; intervju med Psykolog Siri Gullestad.

Wikipedia 20.20.2020, Norge under koronapandemien,

Flere artikler fra samme forfatter: <https://www.ntnu.no/concept/programleders-hjerne>

